

Bölük Pörçük

Hüner Şencan

Seksen yaşını aşmış üç kız kardeş Nergûze, Müzeyyen ve annem Firdevs; bir sabah kahvaltısı sohbeti sırasında eski defterleri açınca bana da kaleme sarılmak düştü.

Nergûze teyzemin hatırladığı kadarıyla... Bulgaristan'ın Kırcaali şehri, İsmailler Beldesi civarındaki köy isimlerinden bazıları.

Mamutlar, Piştavlar, Postallar, Mümünnâr, Avcı Oğulları, Manavlar (Mümin eniştemin köyü)... Hongurlar, Demir Oğulları, Kayacık Başı, İsmailler, Kapanlar, Hambarcılar, Gabaklar, Ada Köyü, Sermetler, Çataklar (Gafur dedemin öğretmen olarak gittiği ilk köy) , Boycallar, Hacı Köyü (Hacı dayımın eşi Ümmü Gülsüm yengemin köyü)... Cebeli, İğri Dere, Topallar (Krivitsa - Hromitsa), Halaç Dere, Köseler, Salifler, Mastanlı, Hülbe (Filibe), Sultanyeri (Gafur dedemin bakılmak üzere oğulluk olarak verildiği köy), Çataklar, Boycallar, Mükremler... Koşu Gavak...

İnternet'te Kırcaali'deki bütün köy isimleri var ama bunlar özel... Çünkü teyzemin hatırladıkları ve bazıları İnternet kaynaklarında da gözüküyor... Ayrıca şöyle bir bilgi veriliyor. Bunlar "birkaç hanelik köyler" deniyor. Balkan Savaşı sırasında ormana kaçan ve sığınan köylüler savaş sonrasında dağlarda ve ormanlarda birkaç haneden oluşan yeni köyler veya yeni yerleşim yerleri kurmuşlar. Bu tür yerlere *oba* veya *mezra* diyebiliriz. Bu köylerin adları İnternet listelerinde yok. Bu yüzden önemli ve anlamlı...

Abdül Gafur dedemin köyü İsmailler beldesine bağlı 3 km uzaklıktaki *Mahmutlar Köyü*. Yerel dille ifade edersek **Maamutlar**... Veya Mahmut-Oğulları... Şimdiki Bulgarca adı Yarebitsa.

Abdül Gafur dedemin eşi Kamile... Beni kendi adına hacca göndermişti... Hacı Nenem Bulgaristan'da **Alfatlı** beldesi **Ağalar Köyü**'nden gelin gelmiş. Günümüzdeki yeri: İnternette Şumnu - Ahalar (Ağalar)- Ahlar (Ahiler) Drentsi diye bir yerden söz ediliyor, aynı yer olabilir...

Nergûze teyzem anlatıyor: "Biz anne'ye **ayna** derdik. Teyzeye **cice**, ablaya **ade**... Türkiye'ye gelince çok utandık. İnsanlar bizim **ayna** dememize gülüşüyor ve yadırgıyorlardı. Ne bileyim ben... Biz öyle öğrenmiştik öyle derdik. Sadece biz değil, bütün köyümüz "ayna" diye **çıgırıldık** annelerini. Abla'ya **ade** derdik." Sözün burasında annem söze giriyor. "Abla be..." "Hala'ya demez miydik ade..." Teyzem, "Aaa, ben abla diye biliyorum." "Kim bilir belki babanın kız kardeşine de ade demişizdir. Fakat ben abla'ya **ade** derdim."

Geçmiş zaman, unutulmuş veya yanlış hatırlanıyor olabilir. İnternete bakalım.

Şekil 1. Firdevs, Müzeyyen, Nergûze.

Ade kelimesi... Türkçeye Ermeniceden geçmiş... Kelime abla, anne veya baba anlamında kullanılmış. Manisa, İstanbul, Kayseri, Nevşehir, Muş, Nor-Bayezed civarlarında yaygın imiş. Sivas'ta baba, Kayseri'de anne anlamında değerlendirilmiş... Eski Türkler **Bula** derlermiş abla'ya... Sözlüklere bakılırsa **teyze** anlamında kullanan yerler de varmış. Fetihlerle birlikte bu sözcük dilimize geçmiş.

Ayna kelimesi... Eskimo dilinde Ayna, anne demek... Çok ilginç... Bu nasıl bir Eskimo diliymiş böyle... **Ayna-kata** "kuzenler" demek. Veya kız kardeşin çocukları... Aynak ise "kadın" demek... **Ayna-yukcak**, yaşlı kadın anlamına geliyor... Bir o kadar ilginç olanı Amerikalı Kızılderililerin de benzer sözcükleri kullanıyor olmaları.

Uygurlarda **Aynak cemaati** diye bir kabile varmış... **Aynasuk** kelimesi "dişi kuş" anlamına geliyormuş... Ve bizdeki Kel **Aynak** kuşu... Bu kuş, "**Kel Anne**" anlamına mı geliyor... Azerbaycan'da **Ayna Sultanova** gibi isimlerin bulunması... Eski Türklerde **Ayna Han** diye bir kimliğin varlığı... Perslerde Cuma gününe **Ayna Gün** denmesi... Destanlarda **Ayına Hatun** diye bir karaktere rastlanması... **Kaynak** kelimesiyle "ayna" kelimesi arasındaki ilişki... **Aynak** kelimesinin Dede Korkut hikâyelerinde geçiyor olması. Ve Havai dilinde "yeryüzü annesi" anlamına geliyormuş bu kelime. Timor adalarındaki insanlar da onu "**anne**" anlamında kullanıyorlarmış. Kutsal, saygı duyulan, ihtiram ve huşu uyandıran gibi manaları var...

Eskimo dilinde,

"Aqutam aynaq ikayuy" ifadesi, "adam kadına yardım ediyor" anlamına geliyormuş. Yoksa Eskimolar da Türk müydüler? Biraz daha araştırınca kelime kökünün Sümerlilere kadar uzandığını görüyorsunuz.

Söz "kelimeden" açılınca teyzelerim ve annem günümüzde farklılaşan bazı kelimelere işaret ettiler. Örnekler verdiler

Çocuk – Kızan

Makas – Sındı

Ayran – Hayran

Go-yûrt – Koyu yoğurt... *Goyurt doğramak* diye bir tabirleri var. İş yapan çocukları motive etmek için "koyu yoğurta ekmek doğrayıp seni doyuracağım" anlamına geliyor. Fakirlik olduğundan koyu yoğurta ekmek doğranarak yapılan yemek bayağı lüks bir yiyecek.

Çanka – Küçük yoğurt bakracı

Kırlangiç – Hacı kuşu. (Türkler leyleğe de Hacı kuşu" demişlerdir).

Teyze – Cice

İnge – Yenge

Alengirli – Karışık

Akça pakça – Beyaz

Alfat – Ahlat

Asortik – Sosyetik

Ayaz – Soğuk

Alimiyon – Alüminyum

Anam da kızaan, ge başıma gelen...: Vay başımıza gelenler

Âkşamcek – Akşam olunca
Amel olmak -- İshal olmak

Hacı dayım Mecit memlekette iken 12- 14 yaşlarında imiş... Şose başında güğümle ayran satarmış. Çocukken kışın kar yağdığı zaman at kılından yaptığı kapanla kuş tutarmış. Beygirin kollarından ip örür ve onları iki sopaya bağlayarak kuş kapanı yaparmış. Sonra iki sopanın ortasına yem koymuş. Kuş iki sopanın ortasındaki yemi yemeğe geldiğinde kapana kısılmış.

Annem söze girdi...

Mahmutlar ile Boyccallar arasındaki dere yatağı boyunca bir çukur vardı. 1912 yılındaki Balkan Savaşı'nda bütün Türkleri o çukura doldurmuşlar. Vermişler silahı, vermişler silahı... O çukurun içi insanla dolu imiş. Savaşın sonra oraya kocaman bir mezar yapmışlar. Biz, çocuktuk bilmezdik, "Bu mezarı niçin bu kadar büyük yapmışlar" diye konuşurduk...

Bulgarlar, yakaladıkları Türk'leri ikiye üçe bir araya bağlayıp dere yatağındaki o çukura getirirler, basarlarmış kurşunu.

Kamile ninen anlatırdı. Gece karanlıkta yakalayıp bağladıkları üç kişiyi yine o çukura götürüyorlarmış. Adamlardan birinin kolu gevşemiş. Bunun üzerine yanındakilere "kolum açıldı, kaçabilirim, ne yapayım" diye sormuş. Diğerleri de "biraz bekle, fırsatını bulunca hemen kaç" demişler.

Adam, güçlü bir yerden geçerken sessizce arkadaşlarının yanından sıyrılmış ve kaçmış. Kısa bir süre sonra onun kaçtığını anlamışlar. Arkasından sürekli kurşun sıkılmışlar. Kaçan adam biraz ilerde büyükçe bir taşın altındaki çukura gizlenmiş. Taşa kurşun yağmış, fakat onu bulamamışlar. Bir süre sonra askerler yollarına devam etmişler. Adam bütün gece durmaksızın Alfatlar'a kadar koşmuş. Köye gelince Hasan amcanın sütkardeşi Kadir Hoca'nın evine gelmiş. Kapısını hızlı hızlı vurmuş. İnsanlar, savaş zamanı olduğundan kapılarını sıkı sıkıya kapıyorlarmış. Kapılarını kolay açmazlarmış. Adamın meğer koştuktan ve korkudan dili tutulmuş. Konuşamıyormuş. "Açın kapıyı ben Türk'üm" demeye çalışıyormuş, ama sesi çıkmıyormuş. Nihayet kapıyı açmışlar. Konuşamadığından el kol işaretleriyle "Öldürüyorlar, boğazını kesiyorlar, kaçın, hemen kaçın" işaretleri yapıyormuş. Hopluyor, zıplıyor yerinde duramıyormuş. Gözleri kan çanağı içinde imiş. Gözlerinden yaşlar boşanıyormuş. Üstü başı ter, çamur içinde ve perişan vaziyette imiş. Elini boynunun altına götürüyor "Doğruyor, doğruyor" diye bir takım işaretler yapıyormuş.

Annemler hemen hazırlanmışlar, öküz arabalarını koşmuşlar, gece karanlıkta Gümölcüne'ye doğru yola koyulmuşlar. Savaş bitene kadar bir ay Gümölcüne'de kalmışlar. Annemleri öldürülmekten işte o adam kurtarmış. Kaçan kurtulmuş. Köyde kim kaldıysa hepsini öldürmüşler. Kaçarken dikiş makinesini, kap kacakları kuyuya indirmişler. Ambarlardaki gıda malzemelerini ise olduğu gibi bırakmışlar. Bir ay sonra döndüklerinde gıda ve yiyecek adına hiçbir şey kalmadığını görmüşler.

Annemin ağabeyi Hasan dayım ve Ayşe ingemin (Ulvi'nin nenesi ve dedesi) evine insanları doldurup onları diri diri yakmışlar. İnsanları eve doldurmuşlar etrafına saman yığınları koyup ateşe vermişler. İnsanlar camdan kaçmasın diye de camlara kurşun yağdırmışlar. Zavalıcıklar cayır cayır yanmışlar. Köy, aylarca yanık insan eti kokmuş. Ahâli aylarca köye girememiş.

Annemler Gümölcine'ye gitmişler ama yolda ne zahmetler çekmişler, ne zahmetler... Annem öküzün birini kaçırmış. Buluncaya kadar ne uğraşmış. Ne eziyetler... Yiyecekleri çok azmış. Bir ay tülbentinin ucuna bağladıkları tuzu emerek yaşamışlar. Annem "bir ay o tuzla idare ettik" diye anlatırdı. Tabii mutlaka bir şeyler yemişlerdir, ama "o tuz" çekilen acının işareti olmuş.

Savaş sırasında bir bebeği kaybetmişler de bir hafta sonra bulmuşlar. Zavallı bebek ağlaya ağlaya tepinmekten topuk etleri erimiş, kemikleri çıkmış ortaya. Kaderi varmış da, ölmeden sağ salim bulmuşlar. İşte annemden öğrendiğim kadarıyla hatırladıklarım bunlar. O acı günleri Allah kimseye göstermesin.

Cice kelimesi tâ Altay Türkçesinden geliyormuş. *Cicianne* olarak hâlâ kullanılıyor. Kardeş gibi birbirine yakın olan kişiler için söylenirmiş. Hakasça'da **çaca** sözcüğü "abla, teyze" manasında kullanılmış.

Benim İnternet araştırmama göre...

Manisa Kula'da **Piştavlar** diye bir köyün bulunması... Ve Uşak'ta da aynı isimle başka bir yerleşim yerinin olması... Ve İnternet'teki şu bilgi...

Şekil 2. Maacir kadını.

*Delikanlılardan kaçmaga çalışan güvegiyi yakalamak için yollar sedd edilir. Tarafeynden **piştavlar** atılarak izhar-ı sürür ederler. Bu şadlığa büyük Türk davulları, dümbelek zürna sesleri inzimam eyler. Güveginin çalgı ile hamamda yıkanması, başının tıraş edilmesi gibi merasimler icra edilir. Gelin evine gelince, orası da bir başka âlemdir. Gelinin el ve ayaklarına kına koyarlar ve başına tel tuvak asarlar ve gerdege oturturlar. Ve bu merasime mahsus "Al Gelin" ve "Ağlama gelin" namlarıyla türküler ve mani tarzında "çenikler" söylerler.*

Hikâyeler *bölük pörçük* ama anlamlı... Çocuklarımıza ve torunlarımıza bırakacağımız en değerli mîrâs yaşantılara ilişkin anılarla, bizi biz yapan kültürel değerlerimiz.